

Monumentnummer*: 515090

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 9 oktober 2000
Kadaster deel/nr: 82986/140

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*		
Leiden		Leiden		Zuid-Holland		
Straat*	Nr*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Breestraat	60		2311 CS	Leiden		
Aalmarkt	7		2311 EC	Leiden		
Kadastrale gemeente*		Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel	
Leiden		G			2399	
Leiden		G			2220	

Rijksmonumentomschrijving**

Inleiding

De stadsgehoorzaal (het Leidse CONCERTGEBOUW) werd in de periode 1890 tot 1891 gebouwd naar een ontwerp van de toenmalige gemeente-architect ir. Daniël Elisa Cornelis Knuttel (1857-1926), die een jaar later zou worden aangesteld als Rijksbouwmeester. Het ontwerp in een uitbundigke Neo- Renaissancistische bouwstijl, vermengd met elementen uit het Maniërisme en de Barok, is representatief voor deze periode in het oeuvre van Knuttel. Hij ontwierp tot ongeveer 1910 overwegend in de Neo-Renaissancistische bouwstijl. Binnen Knuttels oeuvre is de stadsgehoorzaal een bijzonder rijk gedecoreerd voorbeeld. Het gebouw verving de vorige stadsgehoorzaal die in 1889 op dezelfde locatie was afgebrand. Knuttel had op dat moment al ontwerpen klaarliggen voor een verbouwing van de oude stadsgehoorzaal, die te klein was. De gemeente had al een aangrenzend pand opgekocht voor deze uitbreiding. Na de brand koos de gemeente voor gehele nieuwbouw in plaats van het opknappen en uitbreiden van de overblijfselen. Ter inspiratie bracht Knuttel, samen met de directeur van de gasfabriek D. van der Horst, een bezoek aan het Gewandhaus in Leipzig, de Opera in Frankfurt, het Mellini-theater in Hannover en de Philharmonie in Berlijn. Met nog extra toegevoegde percelen, besloeg de nieuwe stadsgehoorzaal: de oude stadsgehoorzaal, een aangrenzend perceel aan de Breestraat, het perceel van het voormalige telegraafkantoor aan de achterzijde en het achter de Waalse kerk gelegen ijkkantoor (beide aan de Aalmarkt). De kosterswoning naast de Waalse Kerk werd

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

tegelijkertijd door de aannemers van de stadsgehoorzaal, S. van Leeuwen en Iz. van de Kamp, opgeknapt.

De stadsgehoorzaal maakt deel uit van het beschermd stadsgezicht. De voorgevel is een beeldbepalend onderdeel van de noordoostelijke gevelwand van de Breestraat. De achtergevel, Aalmarkt 7, is ontworpen in de stijl van de Neo- Hollandse Renaissance en staat in de gevelwand aan de zuidkant van de Rijn. Het beeldhouwwerk werd vervaardigd door het atelier Bourgonjon uit Den Haag.

De deuren onder rondbogen op de begane grond zijn na enkele verbouwingen gemoderniseerd. Uit de lantaarns van de loggia ontbreekt het glas. Van het interieur zijn de Grote Zaal, Foyer en lijstwerk in de gangen authentiek bewaard gebleven. Verder is het interieur gemoderniseerd.

Omschrijving

Stadsgehoorzaal van twee bouwlagen (waaronder de bel étage) met een smaller deel van drieëneenhalve bouwlaag aan de Aalmarkt. Het deel aan de Breestraat wordt afgedekt door een afgeknot schilddak met grijze tuile du Nord-pannen.

Bovenste dakvlakken met zink en roeven. De symmetrische voorgevel (zuidwest) aan de Breestraat is boven een hardstenen plint opgetrokken in rode baksteen met speklagen en rijk gedecoreerd met zandstenen beeldhouwwerk. Bij de ornamenten is onder meer gebruik gemaakt van rolwerk, casementen rozetten, diamantkoppen, maskers, schelpen, bollen en guttae. De gevel telt negen vensterassen, waarvan de middelste drie risaleren onder een zinken zadeldak met roeven. Dit risaliet is één verdieping hoger opgetrokken en heeft als doel de mogelijke eentonigheid van de gevel te onderbreken. Op de eerste verdieping een groot balkon op zuilen met dorische kapitelen, die voor de begane grond een zuilengalerij vormen. De galerij bestaat uit acht vrijstaande zuilen en vier driekwart zuilen tegen kolommen van de risaliet. Rolwerk op de zuilen. Balkon met tegelvloer en zandstenen balustrade, waarop bolle vazen met rolwerk.

Op de verdieping rechtgesloten dubbele balkondeuren met bovenlichten in een lijst van zandstenen blokken. Kroonlijstjes op consoles boven de bovenlichten.

Daarop tussen wangen en vazen, ronde nissen in vierkante vlakken, onder timpanen met abstracte schelpmotieven. De bel étage wordt afgesloten door een overstekende houten gootlijst op gebeeldhouwde consoles met koppen, een fries en een tandlijst. De risaliet wordt aan beide zijden begrenst door vierkante kolommen waarop gecanneleerde pilasters met ionische kapitelen, waarin muziekattributen. Op de eerste verdieping een loggia achter een driedelige arcade. De twee zuilen en twee halfzuilen eindigen in composiet kapitelen.

Tussen de bogen geornamenteerde gietijzeren trekbalken met lantaarns.

Gebeeldhouwde instrumenten in de zwikken van de bogen. De extra verdieping van de risaliet is smaller. De zijgevels zijn gedekt met leien in rensdekking. In de voorgevel een tweelicht met bovenlichten onder rondboogjes tussen twee rondboognissen, geflankeerd door halfzuilen. Daarboven een kroonlijst op consoles en een timpaan met het stadswapen. Op het timpaan een zinken lier en twee griffioenen. Aan weerszijden wangen met schelpmotieven en zinken vazen.

De smalle achtergevel aan de Aalmarkt (noordoost) is opgetrokken over drieëneenhalve bouwlaag, onder een

mansardedak met antracietgrijze Hollandse pannen. Een tuitgevel boven de middelste van de drie vensterassen doorbreekt de houten gootlijst. Het metselwerk van rode baksteen wordt verlevendigd door zandstenen waterlijsten en deels gebosseerde zandstenen aanzet-, sluit en sierstenen in de bogen boven de gevelopeningen. De entree bevindt zich links in de gevel. Rechts daarvan een verdiept gelegen begane grond en een entresol. De ingang bestaat uit een dubbele paneeldeur, onder een fronton dat is onderbroken door een bovenlicht. Op de begane grond een rechtgesloten driedelig venster en een dienstingang met een dubbele deur, beide onder zandstenen lateibalken. Op de entresol twee rondboogvensters met bovenlichten, boven zandstenen panelen met voluten. Rechtgesloten T-vensters onder korfbogen op de eerste verdieping. Siermetselwerk in de boogtrommels.

Op de tweede verdieping zes smalle rondboogvensters met bovenlichten. Een korfboog op pilasters omvat de twee middelste vensters en vormt de aanzet van de tuitgevel. De pilasters steunen op consoles. In de geveltop een rondboogvenster met middenstijl en bovenlicht. Aan weerszijden van de geveltop, onder de gootlijst een fries van siermetselwerk.

interieur Van het interieur zijn met name de gangen, grote zaal en de foyer op de eerste verdieping bewaard gebleven. In de gangen bepalen de paneeldeuren met oorspronkelijke deurposten het aanzien.

In de grote zaal onder meer wandbetimmeringen met houten panelen en gepleisterde ionische pilasters; gepleisterde dorische zuilen, die het balkon ondersteunen; het balkon met panelen in de borstwering en aan de onderkant.

De zuilen en pilasters staan op pedestals. Met name de kapitelen van de pilasters zijn voorzien van uitbundige decoraties met goudverf.

De wanden van de foyer zijn geleed door een lambrisering, pilasters met kapitelen in de ionische orde, een kroonlijst op enkele en gekoppelde kraagstukken en deuren in rijk gedecoreerde deurposten. De lambrisering en deuren zijn voorzien van panelen. Aan weerszijden van de deuren pilasters met pedestals, ornamenten in de Neo-Lodewijk XVI stijl en composiet-kapitelen.

Boven de deuren schelpversieringen en vazen. Ook in de foyer details in goudverf.

Waardering

De stadsgehoorzaal is van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde wegens de rijk gedecoreerde Neo-Renaissancistische bouwstijl met elementen uit het Maniërisme en de Barok. Bovendien is het ontwerp van belang binnen het oeuvre van Knuttel, waarin de stadsgehoorzaal representatief is voor de periode, maar dankzij de rijke decoratie een bijzonder plaats inneemt.

In stedenbouwkundig opzicht is de stadsgehoorzaal van belang vanwege de beeldbepalende ligging in de gevelwand aan de Breesstraat en aan de Aalmarkt.

Het exterieur is relatief gaaf.

De grote zaal, gangen en voormalige foyer zijn nog zodanig in hun oorspronkelijke staat dat het interieur de architectuurhistorische waarde van het pand in hoge mate vergroot.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Welzijn, kunst en cultuur

Concertgebouw